

Жанета Ђукић Перишић
На почетку свих стаза

Београд, јун 2015.

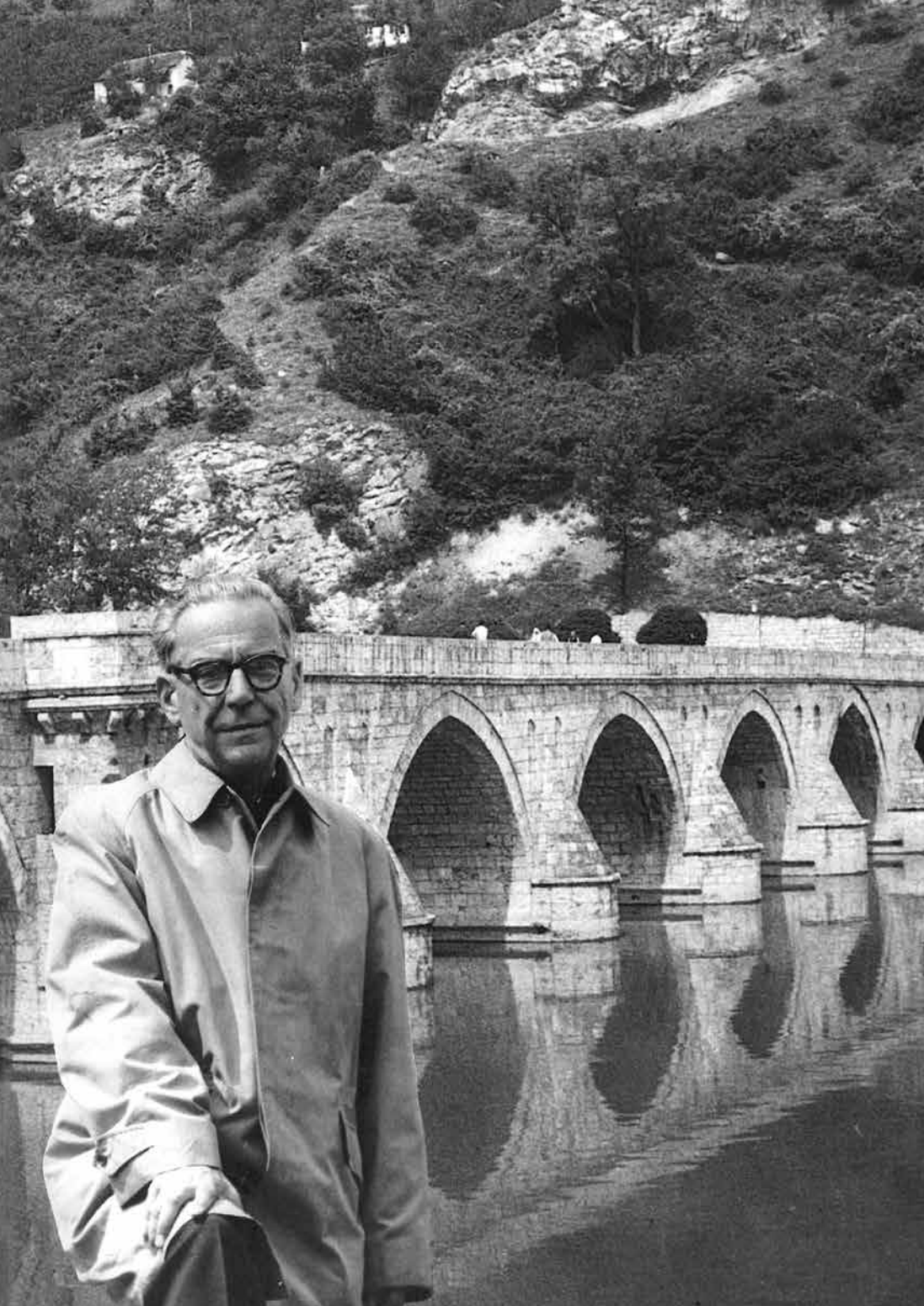
Жанета Ђукић Перишић

На почетку СВИХ СТАЗА

Андрић и Вишеград

M
Vukotić
Media

Древна варош Вишеград

Човек је дужан својој завичају

источњачка изрека

Пре него што је Мехмед-паша Соколовић подигао ћуприју, на месту где зелена, плаховита Дрина избија из оштрог теснаца, оивиченог високим, стрмим и мрачним планинама, тамо где се њена непредвидива водена маса намах утишава и смирује, Дрина се у давна времена могла прећи само скелом, на месту где река пресеца друм. Широку и хучну реку која је ваљала ковитлац своје дивље воде, било је тешко премостити, и многи уморни путник, чекајући да се појави скела са мрзовољним скелецијом, сигурно би пожелео да на путу који повезује Босну са Цариградом, мост споји удаљене обале реке која се тада чинила као непрегледно море.

А „скела на Вишеграду“, у време пред почетак градње моста, била је старинска, црна, гломазна. Превозила је путнике само кад је висина реке била уобичајена, али чим би вода почела да расте, скела би се повукла, чекајући нижи водостај. Тада би се на обалама реке, са обе стране, сјатило света који чека прилику да се пребаци на супротну обалу. Разнолика чељад, путници намерници, трговци, црквени људи, исцелитељи и преваранти, авантуристи, гласници, газде, сељаци, занатлије, смутљивци и многи други, заустављали су се, силом прилика, у вишеградској касаби, чинећи од ње стециште различитости. Ту су они, једни поред других, проводећи дане и ноћи на обалама реке, у ишчекивању да се вода смири, трошили дане у ићу и пићу, у шенлучењу, шали и смеху, уз звуке дефа и зурли, у заносу, песми, шеги и дерту.

Варош на десној обали реке настала је на узвисини, на оброн-

цима стрмог брега. Био је то Стари град, утврђење из времена процвата босанског краљевства, који је подигла моћна и разграната породица Павловића и који је по њима и добио назив Павловина. Подно Павловине налазила су се хришћанска насеља Мејдан и Бикавац, а на простору између Дрине и Рзава, где се развила вишеградска касаба, биле су њиве кроз које је пролазио друм са дрвеним старинским ханом, колибама и воденицом.

Подно Старог града, на неприступачним стенама над Дрином, налазе се, још и данас, рушевине једне куле која је у давна времена служила као осматрачница. Округлих, дебелих, камених зидова, она је, према легенди, била повезана са доњим градом широким, усеченим ходником. Народ је кулу називао „куллом Краљевића Марка“ и, по старом предању, у њој је за турскога вакта била тамница, а са доласком аустријске управе унутрашњост куле била је затрпана камењем, да се у њој не би скривали хајдуци и одметници.

Испод Маркове куле, како пише Иво Андрић у вишеградској хроници, *виде се округле удубине, све две по две, у правилним размацима, као да су у камен урезани шрапови којима неко коња највише природне величине; оне иду одозго са Старог града, спуштају се низ литицу до реке и појављују се опет на другој обали, где се губе под мрком земљом и растињем. Деца, која дуж те каменице обале, за летњих дана, по вас дан лове ситну рибу, знају да су то шрапови давних времена и старих ратника. Тада су на земљи живели велики јунаци, камен је још био незрео и мек као земља, а коњи су били, као и јунаци, циновског раста. Само, за српску децу то су шрапови Шарчевих којима, остали још од онда кад је Краљевић Марко шамновао горе у Старом граду па побегао из њега, спустио се низ брдо и прескочио Дрину, на којој тада није било ћуприје. А турска деца знају да то није био Краљевић Марко ниш' је могао бити (јер откуд влаху и којима-ну шаква сила и шакав коњ!), нешто Берзелез Алија, на својој кри-*

лашој бедезији, који је као што је познао презирао скеле и скелеције и прескакао реке као пошточиће. Они се о томе и не претпирју, толико су и једни и други убеђени у тачност своја веровања. И нема примера да је икад ико успео да која разувери или да је ко траменио своје мишљење.

Нешто даље, на Рзаву, према Србији, налазио се стари средњовековни град Добрун, који је, како је народ веровао и преносио с колена на колена, подигла „проклета Јерина“, жена српског деспота Ђурђа Бранковића. Рушевине тога града, који су, заправо, изградили властела Павловићи и о којем Андрић говори у приповеци „Излет“, постоје још и данас. Са једне стране виде се градска врата и кула стражарница. Многобројне легенде из вишеградског краја, приповедајући о паду добрунскога града, веле да је средњовековни Добрун био добро утврђен и неосвојив, да је, насељен добрунском господом, био чврста хришћанска брана пред турском најездом, али да га је, како је то често бивало, на превару Турцима предао један домаћи хришћанин, кмет Јован Калауз. За то неде-ло од султана на поклон добио је читаво Добрунско поље.

Вишеградска чаршија, пред градњу моста, била је сабијено, мало насеље, састављено од ниских, скромних кућерака, покривених дрвеним крововима. Кривудава, разлокани сокаци повезивали су мала, најчешће убога станишта од ћерпића са ћепенцима. *Нема можда трага у свој Босни, кој би био тако разрушен и запуштен, тако да пушника сјета хва-та, кад љеда те рушевине на тако згодну и мјесту, бе-лежи лист Вијенац забави и поуци из 1878. године.*

И, одиста, лепота и разноврсност крајолика – стрме, дивље и љуте стене које се обрушавају у Дрину, с једне стране, те питоми, благородни пропланци са испашама, воћњацима и шумарцима, са друге, оштра и мрачна брда што затварају видик и сапињу дух, али и плодне њиве вишеградске жу-

пе које су богато рађале, формирали су дух вишеградског човека. Тај посебан менталитет Вишеграђана, изаткан супротностима, Андрић је најбоље описао у роману *На Дрини ћуприја*: *Не може се порицати да су Вишеграђани од давнина важили, у поређењу са становницима других места, као људи лакомислени, склони уживањима, и брзи на трошак. Њихова варош је на повољном положају, околна села су родна и богата, и пара, истинна, пролази обилно кроз Вишеград, али се не зауставља дуго у њему. А ако се нађе неки тазда штедљива и кућаник, без икакве страси, то је редовно неки дошљак; али вишеградска вода и ваздух су такви да се већ његова деца рађају отворене руке и раширених прста, и подложни отишћој зарази расипности и безбрије живе са девизом: „Други дан, друга и нафака.“*

Ту народну изреку из вишеградског краја Андрић је цитирао често, сматрајући да најсликовитије говори о менталитету, душевном склопу и разумевању живота његових суграђана. Тако је једном приликом Меши Селимовићу испричао анегдоту из детињства: мајка му је, као деветогодишњем дечаку, дала један новчић, који је он одмах потрошио на бомбоне, па кад га је мати упитала где је новац, он јој је одговорио: „Други дан, друга и нафака“. Због те лакомислености и непромишљености добио је од ње батине.

Будући да се варош свила на самој граници, у Вишеграду није било никада ни много тишине ни много мира. Та стална несигурност, ратови, похаре, поплаве, утицали су на менталитет касабалија. *Вишеграђани су посебан свет, понекад повучен и затворен у себе, а некад пак изузетно искрен и отворен. Ови људи заиста носе „срце на длану“,* каже Андрић о својим суграђанима у једном интервјуу.

А у вишеградској хроници, типичног становника вароши на Дрини Андрић описује овако: *Неумерена љубав пре-*

ма женама, склоноси ка пићу, њесми, скићњи или доконом машићану поред родне реке. А човекова способност је ограничена у свему, па и у шуме. Стога се страси у њему сукобљавају, пошискују, и често пошинуно искључују једна групу.

Према предању на које се ослања писац у вишеградској хроници, једном је Старина Новак, времешан, изнемогао и спреман да се повуче из хајдучије, подучавао Дијете Грујицу кад је требало да га замени: *Кад сједити у бусији, ти добро гледај пићника који наиђе. Ако видиш да јордамми јаше а на њему црвен цемадан, сребрне шокке и бијеле шозлуке, то је Фочак. Угри огмах, јер шај има и на себи и у бисајама. Ако видиш сиромашки одјевена пићника: оборио главу и поклоити се по коњу као да је у прошњу пошао, угри слободно, то је Рогачичанин. Такви су сви: шврнице и шушумраци, а ти ни пара као шипак. Али ако видиш неку диванију: прекрстио ноге на седлу, куца у шаркију и пјева иза гласа, не ударај и не каљај руке узалуд, нешто пусти шрице неж прође; то је Вишеграданин, а шај ништа нема, јер се у њих пара не држи.*

Такав је био Вишеград у часу када је Мехмед-паша Соколовић, сећајући се порекла, рода и завичаја, одлучио да, као своју задужбину, подигне на Дрини ћуприју.

Од тренутка када су први каменови за ћуприју почели да се тешу, живот са обе стране Дрине почео је да ври, насеља на обе обале стадоше да се роје. Народ је живео уз мост, за мост и од моста, своју судбину везивао за то чудесно место сусретања каравана и војски, освајача, авантуриста, фантаста и сваковрсних путника, што срећу траже на разним крајевима света. Касаба са чаршијом са десне стране Дрине развила се и ојачала, а живот у њој постајао је све живљи, срећенији и богатији. Дуж леве обале никао је и други део вароши, раштркано насеље са малим кућама. У једној од таквих скромних кућа са баштицом, будући писац провео је рано детињство.